

Suya Sabuna Dokunmadan Temizlenenler!

Eminiz ki, hepiniz temiz çocuklarsınız. Banyo yapıyor, her gün elinizi, yüzünüzü yıkıyor, dişlerinizi fırçalıyor ve saçlarınızı tarıyorsunuz. Peki, tüm bunlar için ne kadar zaman harcıyorsunuz? Pek çok hayvan, temiz kalmak için sizden daha fazla zaman harcıyor. Ancak, onların temiz kalmak için kullandıkları yöntemler biraz daha farklı: Yalıyorlar, kaşıyorlar, küçük ısırıklar kullanıyorlar, sürtünüyorlar, yuvarlanıyorlar, çamur banyosu yapıyorlar. Onlar, temiz kalmak için insanlardan daha fazla zaman harcıyorlar. Çünkü, temizlik onlar için yalnızca iyi görünmek değil, daha önemlisi yaşamlarını sürdürmek için gerekli. Yani, ölüm kalım meselesi!

Hayvanlarda temizlik ilk olarak kürk ve deriden başlar. Onların kürk ve derilerinin temizliği, yaşamlarını sürdürebilmeleri için önemli. Çünkü onlar, çevresel etkilere yalnızca derileri ya da kürkleri sayesinde korunabiliyorlar.

Temizliğin Binbir Yolu

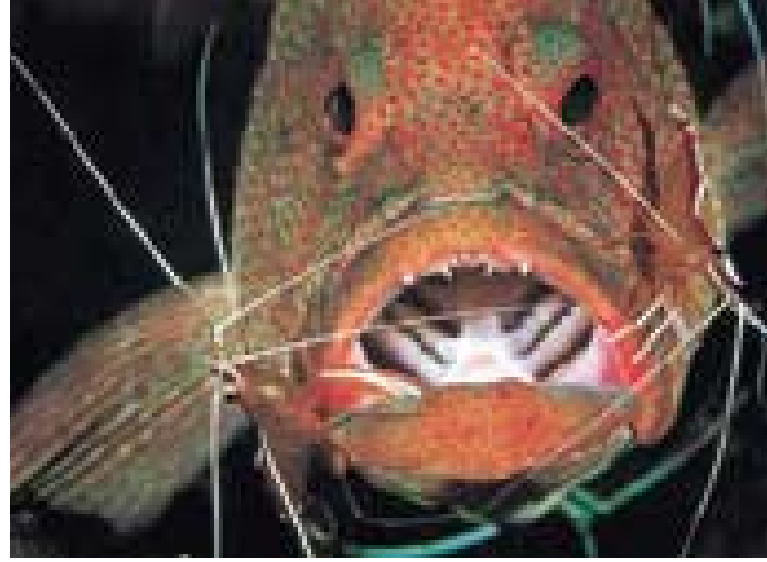
Deniz samuru, dünyadaki tüm hayvanlardan daha kalın bir kürke sahip. Kürkünün kalın olması, onun okyanusların dondurucu soğuklarında yaşamını sürdürmesini sağlıyor. Ancak kürkün sıcak tutması, temiz ve düzgün olmasına bağlı. İşte bu yüzden, deniz samuru kendini sürekli ovalıyor, halı silker gibi kendine hafifçe vuruyor. Bu sayede hem kürkü temizleniyor, hem de bedeninde bulunan özel bir bezden, su geçişini engelleyen yağ salgılanıyor. Bu davranışlar, aynı zamanda kürkü oluşturan tüylerin arasına hava dolmasına da yarıyor. Buradaki hava, derinin ılık ve kuru kalmasını sağlıyor. Ayrıca, hayvanın su yüzeyinde daha kolay kalmasına yardımcı oluyor.

Panterler de temizlik konusunda oldukça titiz. Anne panter, küçük ısırıklar ve uzun dil darbeleriyle yavrusunu bir güzel temizliyor. Tıpkı

çocuklar gibi, oyuncu panter yavruları da kirlenir ve kene benzeri asalakları bedenine toplar. Ama anne panter, hemen olaya el koyar. Çengel gibi çıkıntılarla örtülü olan dili, tıpkı bir zımpara kâğıdını andırır. Sert bir şekilde yalarsa, bir et parçasını kemikten kolayca ayırabilir. Fakat, nazik bir yalama daha çok tarak işlevi görür. Temiz bir kürk, derinin de sağlıklı kalmasına yardımcı olur. Serin havalarda, düzgün bir kürk, dağınık olandan daha sıcak tutar. Sıcak havalarda yalanarak ısıtılmak, yavruyu daha serin tutar.

Balıkların da temizlendiklerini biliyor muydunuz? Sudan hiç çıkmayan balıkların zaten hep temiz olduklarını düşünebilirsiniz. Peki, o zaman neden temizliğe gereksinim duyuyorlar? Onların derdi, asalaklar. Asalaklar, balıkların derilerinde, pullarının arasında ve ağızlarının içinde yaşıyorlar. Eğer bu asalaklar hemen temizlenmezse çok çabuk çoğalırlar ve balıkların ölmesine neden olurlar. Balıklar, temizlenmeye gereksinim duyduklarında, en yakındaki "temizlik istasyonu"na gidiyorlar. "Temizlik istasyonları", bazı balık ya da karides türlerinin yaşadığı mercan kayalıkları. Bu canlılar, balıkların üzerindeki asalakları ve ölü deriyi yiyerek kendi yaşamlarını sürdürüyorlar. İstasyona gelen balıklar, ağızlarının içini temizletmek amacıyla ağızlarını açarak, sıranın kendilerine gelmesini bekliyorlar.

Başka bir yöntemse, çamur banyosu yapmak. Örneğin, çamur banyosu bir gergedanın derisinin temiz ve sağlıklı kalmasını sağlıyor. Kalın bir çamur tabakası kene ve öteki asalakların deriye yapışmasını önüyor. Bunun yanında gergedanı ısırıklardan ve Afrika'nın yakıcı güneş

ışınlarından koruyor. Ayrıca, bunaltıcı sıcaklarda, çamur serinletici olabiliyor. Daha sonra çamur kurumaya ve parçalanmaya başlıyor. Bunun üzerine gergedan kendini ağaca sürterek kuru çamuru derisinden arındırmaya başlıyor. Dökülen çamurla birlikte derideki ölü böcekler ve ölü deri de sıyrılıyor. Gerideyse, taptaze bir deri kalıyor.

Kuşlar, tüylerini temizlemek ve düzgün durmalarını sağlamak için gagalarını kullanıyorlar. Her gün, tüylerini temizliyor ve biçimi bozulanları onarıyorlar. Kuşların, uçmak, sıcak kalmak ve eşlerini kendilerine çekmek için tüylerini düzgün tutmaları gerekiyor. Kuyruklarının dibindeki özel yağ bezlerine

hafifçe vurarak gagalarını yağlıyorlar. Daha sonra yağa bulanmış gagalarını tüylerini taramak için kullanıyorlar. Bu yağ, hem tüyleri yumuşatıyor, hem de sudan koruyor. Tarama işlemindeyse, tüylerini temizleyerek, biçimi bozulanları düzeltiyorlar. Kuşların temizlik için kullandıkları farklı yöntemler de var. Kimi, bedenine su sıçratarak, kimi kuma sürtünerek temizleniyor. Örneğin, kirazkuşları sanki suda oyun oynuyormuş gibi görünseler de, aslında iyi bir banyo yapıyorlar. Suyu sıçrattırıyor, başlarını sallıyor ve tüylerini kabartıyorlar. Bunu belli bir sırayla yapıyorlar. Başka bazı kuşlar da, temizlenmek için aynı yöntemi kullanıyorlar.

Kuşların tüyleri, bit ve öteki zararlı asalaklar için bir yuva olmaya çok uygun. Onlar da, karıncaların yardımına başvuruyorlar. Yani, karıncaların salgılarından yararlanıyorlar. Tepe biçimindeki karınca yuvalarına konuyor ve onların tüylerine çıkmalarına izin veriyorlar. Karıncaların salgıladığı formik asit, tüylerin arasındaki asalaklardan kurtulmalarına yardımcı. Karıncalar ve öteki böcekler, asalaklardan korunma konusunda oldukça başarılı. Çünkü özel salgılar üretebiliyorlar. Bu salgılar sayesinde bakteriler, mantarlar ve asalaklardan korunabiliyorlar.

İşbirliği Her Zaman İyidir!

Temizlik, hayvanlar için yaşamsal olarak çok önemli bir etkinlik. Eğer bir kuş bozuk bir gagaya sahipse, temizlenemez ve asalaklardan kendini

Altıyazı: Zebralar da bunun gibi bir çözüm yolu bulmuşlar. Onlar da birbirlerinin bedenlerinin arka kısımlarını kaşıyorlar. Boyun boyuna dayanarak, birbirlerini temizliyorlar, kaşıyorlar ve tüylerini düzeltiyorlar. Yalnızca zebralar değil elbette, daha pek çok hayvan birbirlerini temizlemek için biraraya geliyorlar.

koruyamaz. Ancak, bunun yanında temizlenmenin hayvanlar dünyasında başka bir önemi daha var: Ortak temizlik. Hayvanlar, temizlenirken ulaşamadıkları bölgeler için yardım alırlar. Kimi kendine rastgele bir eş seçiyor, kimiye en yakın arkadaşından yardım alıyor. Bu sayede, hem aralarındaki ilişkileri geliştiriyorlar hem de temiz kalmayı başarıyorlar. Bazılarındaysa, ortak temizlik öteki bireylere işaret yollayabilmek için kullanılıyor; örneğin böcekler.

Sekiz-on işçi arı, 24 saat boyunca belli aralıklarla yer değiştirerek kraliçe arıyı temizliyorlar. Bu sırada onlara kraliçenin salgıları bulaşır. Bu kokulu salgılar, koloniyi bir arada tutmaya yarıyor. Kraliçenin salgısı bulaşan işçiler, bunu öteki işçilere bulaştırıyorlar. Yaklaşık 50.000 işçiden oluşan bir kolonide bu alışveriş sayesinde hem temizlik, hem de haberleşme kolaylaşıyor.

Tüm canlılar içinde, en karmaşık temizlik ilişkileri primatlar, özellikle de maymunlar arasında gerçekleşiyor. Erkek şempanzeler bir araya geldiklerinde, birbirlerinin önüne yatarak üzerlerindeki bitleri ve asalak böcekleri temizlemeyi seviyorlar. Üstelik alana, gösterişli bir diş şempanze geldiğinde, erkek şempanze temizleme işini daha bir dikkatli ve istekle yapıyor. Bu dönemlerde temizlik süresi 9 kat

uzayabiliyor. Ortak temizliğin sakinleştirici etkisi olduğu da biliniyor. Örneğin, ötekilere oranla daha çok temizlenen şempanzelerin daha çok yaşadığı ve daha çok çiftleştiği gözlenmiştir. Atların da, sakinleştirmek için eşlerini temizledikleri biliniyor.

Sinekler de Temizleniyor!

Gözümüzü her kırışımımızda, gözyaşımız ve gözkapaklarımız göz küremizin temiz kalmasını sağlar. Peki, hayvanlar gözlerinin temiz kalmasını nasıl sağlıyorlar? Örneğin, gözkapığı ve gözyaşı olmayan sinekler yemek bulmak ve düşmanlarından korunmak için o kocaman gözlerine bağımlılar. Yani, gözlerinin temiz kalmasını sağlayamazlarsa yaşamlarını sürdüremezler. Örneğin atsineği, gözlerini, ön bacaklarındaki sert kılları kullanarak temizliyor.

Banu Binbaşaran Tüysüzoğlu

Kaynaklar

No soap? No Problem, Ranger Rick, September 2001
<http://www.fishid.com/learnctr/cleaner.htm>
<http://www.earthlife.net/birds/preening.html>
<http://www.nwf.org/internationalwildlife/1998/grooming.html>